

TANPINAR'IN ÖLÜMÜ

Apologia

Turan Alptekin 1933 doğumlu. 1958'de İÜEF Türkoloji Bölümü'nü bitirdi. 1954 yılından başlayarak Tanpınar'ın yanında şiirin ve yazının gizlerini öğrenmeye çalıştı; konuşmalarını dinledi, eserlerinin ve yazılarının hazırlıkları sırasında yardım etti. Kompozisyon öğretimi ve Türk edebiyatı üzerine makale ve incelemeleri yanında Türkoloji alanında çevirileri de bulunmaktadır. Ankara'da edebiyat araştırmalarını sürdürmektedir.

Kitapları: *Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan* (1975, 2001); *Ahmet Haşim: Hayatı Sanatı ve Eserleri* (1985); *Bir Ene'l-Hak Şiiri / Âşık Yunus ve Yunuslar* (2007); *Seyyid Ahmed Hüsameddin Eserleri ve Nakşibendî Öğretinin Kökleri* (2007); *Niyazi-i Mısırî Türkçe Şiirleri* (2008); *Prof. Irene Melikoff'un Ardından* (2009).

TURAN ALPTEKİN

Tanpınar'ın Ölümü
Apologia

Deneme

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları – 4377
Edebiyat – 1232

Tanpınar'ın Ölümü - Apologia / Turan Alptekin

Kitap editörü: **Murat Yalçın**
Redaksiyon: **Handan İnci**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Akgül Yıldız**

Baskı: Promat Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 12039

1. baskı: İstanbul, Nisan 2015
ISBN 978-975-08-3201-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2014
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

İçindekiler

Birkaç Söz • 7

Gözden Kaçmış Bir Yazı • 9

Anlamalar • 24

Suçüstü • 31

Beş Şehir • 39

27 Mayıs • 45

Günlükler Üzerine • 49

Romanları • 57

Anılar • 74

Şair ve Estet • 81

Şiirde Tanpınar Mektebi • 84

Abdullah Efendinin Rüyaları - Yaz Yağmuru • 97

Ad Dizini • 103

Birkaç Söz

Kitabıma “Apologia” adını vermek isteyişim, yazarın yazdıkları çevresinde onu yargılamak isteyenlerin bana Anytos’ları, Meletos’ları anımsatmasındandır.

Çoğu kez bu yargılamaların, bir yönlendirme sonucu ya da bir borç ödeme biçimi olup olmadığını düşündüm. Fakat sonunda Atina’nın tanrıları kadar güçlü, nesnellikten uzaklaştırıcı, bu sebeple kolayca hınca dönüşebilen önyargılar olduğunu gördüm.

Gerçekte, ne Tanpınar’ı Sokrates’e ne de kendimi Platon’a benzetme düşüncem vardır. Yalnızca, yeryüzünden geçmiş onca büyükleri arasında, biri henüz genç ve öncekinin öğrencisi iki şairin bir süre birlikte duruşlarının anısı olabilecek bir taş yontmak istedim.

“Gözden Kaçmış Bir Yazı” bazı paragrafları ile Tanpınar’dan uzaklaşıyor görünse de, Çanakkale Savaşı üzerine görüşleri, derslerinin bizde kalan esinleri olarak, Salomon Reinach’a göndermeler de asistanına özel olarak verdiği bir kitap ile onun açtığı bir kapı olarak yine Tanpınar’ın büstü çevresinde okunmalı.

Kitap, bir incelemeden çok küçük bir deneme ve bir savunma kitabı olarak tasarlandı. Akademik olma gibi bir amacı olmadığı için yayımlanmış bir eserden alıntılanmayan metinlerde, “akademik” tanımlara gerek duymadım.

Gösterdikleri ilgi dolayısıyla Profesör Dr. Handan İnci Hanım’a, YKY yayın kuruluna, değerli dikkatleri ve zahmetleri için editörü Murat Yalçın Bey’e teşekkürlerimi sunuyorum.

T. A.

Ankara, Nisan 2015

Gözden Kaçmış Bir Yazı

2012 yılında Seyyit Nezir *Aydınlık Kitap*'ta Tanpınar'ın siyasi görüşlerinin neden örtülmek istendiğini sorgulayan bir dizi yazı arasında, yazarın hepimizin gözünden kaçmış bir yazısını yayımlamıştı. Tanpınar bu yazısında özetle şöyle diyordu:

Atatürk'ün çıraklık devri yoktur. O, daima karşısına geçer geçmez kavradığı vaziyetin tek adamı olmuştur. Hakikatte vaziyet fikriyle, onun dehâsiyle doğmuş olanlardandı.

1918'de mağlûp İmparatorluğun geniş kumanda kadrosu içinde yalnız onun çehresinin ortaya çıkması, bütün milletin onun etrafında toplanması hiçbir şekilde tesadüf değildir. Eğer İstiklâl savaşında tesadüfün veya tâlihın bir yardımı varsa, şüphesiz ki, bu Mustafa Kemal'in Mustafa Kemal olarak, o ruh ve imanla, o irade ve vaziyet dehâsiyle aramızda doğmuş olmasıdır. Atatürk her yeni işe, biraz evvel, bırakmış gibi giren adamlardandır. Asıl yapılacağı adeta içgüdü-sü ile seçer. Millî Mücadelede dikkat ısrafı denen şey bulamazsınız.

Millî Mücadelenin ilk zaferlerinden biri muntazam ordunun katıksız olarak kurulması kararının Büyük Millet Meclisinden çıktığı gün idrak edildi.

Atatürk ve İnönü, ne kadar necib duygulara dayanırsa dayansın, ihtiyarının keyfi ile kapı bir komşu olduğunu gayet iyi biliyorlardı.

İnönü, daha ilk günden itibaren en güvendiği arkadaşıdır. Yeni kurulan devletin içindeki gizli mücadelelerin çoğu bu tercihin etrafında uyanan kıskançlık hissi ile başlar.

Atatürk Millî mücadele yıllarında sade büyük asker ve büyük devlet adamı değildir. O her şeyden evvel belki de sâri bir ruh, bir iman ve kalb adamı idi.

Mustafa Kemal Paşanın inkılapları yukarıda bahs ettiğimiz vaziyet fikrinde en iyi izahını bulur. Vaziyet fikri, realite fikridir ve batılı insanın en büyük silahı ve en büyük kuvveti ekonomisidir.

Düşünce daima bütünü ister. Ancak hakiki aksiyon adamıdır

ki olduğu yerde dönmekten ve kuvvetlerini beyhude yere ısraktan başka bir şey olmayan bu sabırsızlığı, iyi niyet hoşnutsuzluğunu, işleri sıraya koyarak müsbet bir kuvvet haline getirir. Bu çabada bize Atatürk türlü meziyetleriyle daima en iyi örnek olacaktır. Hayatının her merhalesi, şahsiyetini yapan her çizgi gibi bizim için sonsuz bir tecrübe, nesilden nesile kudreti artacak bir derstir.

Demokrat Parti idaresi bu derse ve bu büyük tecrübeye gözlerini kapadığı için on senemizi ve bu kadar imkânı yaktı, kül etti.

(“Atatürk'ten Alınacak Büyük Ders”, *Ulus* gazetesi, 21 Kasım 1960; *Türk Dili* dergisi, Sayı 347, Kasım 1980, s. 523-528; *Aydınlık Kitap*, 30 Kasım 2012, s. 17)

27 Mayıs'tan sonraki aylarda Tanpınar'a *Ulus* gazetesinde siyasi tartışma yazıları yazması önerilmişti. Duyduğu memnunluğu belirtirken Léon Daudet'nin “polemik”lerini örnek almak istediğinden söz etti. Konuya yeniden dönmeyince de yazmaktan vazgeçtiğini düşündüm. 21 Kasım 1960'ta yayımlanan bu yazı gibi başka yazılar yazıp yazmadığından da haberim olmadı.

Bu konuşmamız, “Hatıra ve Düşünceler” yazısının *Ulus*'ta yayımlandığı 15 Ekim 1960 ve söz konusu yazının yayımlandığı 21 Kasım 1960 günleri arasında olmalıdır. Tanpınar'ın yazılarını derleyen arkadaşların söz konusu yayını görmemiş olacaklarını düşünmüyorum. Bedri Rahmi ve Eren Eyuboğlu sergileri için yazdığı, “Bir Resim Sergisinde” (*Cumhuriyet*, 7 Şubat 1945), “Bedri Rahmi'nin Resim Sergisi” (*Ülkü*, 1 Şubat 1946), “Eren Eyuboğlu'nun Sanatı” (*Ulus*, 16 Kasım 1946), “Eren Eyuboğlu'nun Sergisi” (*Cumhuriyet*, 18 Nisan 1951) yazılarının *Yaşadığım Gibi*'nin eleştiri öncesi yayınında yer almayışlarında olduğu gibi.

1950'li yıllarda Bedri Rahmi ile Mehmet Kaplan arasında üstü kapalı bir kalem tartışması olduğunu anımsıyorum. O günlerde Mehmet Kaplan, sanat ve edebiyat dergisi *İstanbul*'da yeni edebiyatımızı değerlendiren yazıları yanında “Nuri Hisar”, “Ruhi Çınar” takma adlarıyla tartışma yazıları da yazıyordu. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun şiirle ve çizgileri ile süslediği yazılarını ise *Cumhuriyet* gazetesinde okuyorduk. Gazetenin yazı işlerini Cevat Fehmi Başkut yönetiyordu. Hasan Âli Yücel, Ahmet Hamdi Tanpınar,

Halûk Şehsuvaroğlu, Sabri Esat Siyavuşgil sıra ile ikinci sahife yazılarını yazıyorlardı. Vâlâ Nurettin, Burhan Felek de köşelerinde tek sütunluk kronikler kaleme alıyorlardı.

Hasan Âli Yücel'e yolladığı dosyada¹ bulunan plastik sanatlarla ilgili yazılarını yazarın kendisinin çıkarıp çıkarmadığını ne yazık ki bilmiyorum. Fakat ölümünden sonraki yayınlarda bu yazıların yer almadığına 1970'li yıllarda, 1985'ten sonra *Gösteri* dergisinde ve Tanpınar kitabımın ikinci baskısında² değindim.

Seyyit Nezir Bey, yazarın yazılarını yok saymalarının bir sağ-sol sorunu olduğunu düşünüyor, bunu Tanpınar'ı solculardan kurtarma ve koruma çabası olarak yorumluyordu.³ Gerçekte böyle bir çaba her zaman olmuştur ve bu “mahalle baskısı”ni hepimiz yaşamış, uygulamalarını tadan sevdiklerimizi suskun tanıklar olarak izlemiştir. Bir düşünür, “Önemeye çalışmadıysanız, tanık değilsinizdir” diyor olsa da.

Fakat Tanpınar olayında sorunu, “Kurucu Parti” ile ona katılmayanların karşı duruşları arasında, günümüze dek gelen ve kişisel duyguların da karıştığı bir süreç içinde tanımlamak bana daha doğru görünüyor.

1979 yılı Aralık ayında öldürülen Cavit Orhan Tütengil, *Temel-deki Çatlak* (1975) adlı kitabında, giderek genişlediğini düşündüğü bu ayrılığa değinmişti. Olgü, bir yandan Genel Kurmay'ın, öbür yandan Diyanet'in desteği ile “militör” ve “dinci” dogmalar biçiminde eğitimimize de yansımış bulunuyor.

Bu iki görüş arasında, Osmanlı temelli bir ulus, “milliyet” ve Tanzimat'a dayalı bir “medeniyet” görüşü Yahya Kemal gibi Tanpınar'ın da “esas düşünce”sini oluşturuyordu. Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre Cumhuriyet ve devrimler, bu sürecin bir sonucu idiler.

Tanpınar, siyasi gücün üniversiteye ve kendi yanında olmayan düşünceye karşı açtığı savaşta uzun bir sessiz direnişten sonra ders

1 Tanpınar *Yaşadığım Gibi* adlı kitabını hazırladıktan sonra yayımlatması için Hasan Âli Yücel'e gönderir, dosya bir süre onda kalır. Kitap ancak 1970'te, Birol Emil tarafından yayımlanır. [ed.n.]

2 Alptekin, Turan (2001), *Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan*, İstanbul: İletişim.

3 *Aydınlık Kitap*, 26 Ekim 2012, s. 17.

verdiği üniversite ile birlikte bir hedef durumuna geldiğini gördü: Bütünleşme cilası düşmüş, temeldeki çatlak ortaya çıkmıştı.

Tanpınar bu hedef alınışı unutmadı. 21 Kasım 1960 tarihli yurukarındaki yazı, kendisini hedef gösterenlere kızgınlığını içeren bir dizi yazıdan sonra⁴ durduğu yeri tanımlamaktaydı.

1965 yılında –belki bu sebeple öldürölmüş olan– Cavit Orhan Tütengil de tarafların temel ayrılışlarını anlamaya çalışıyordu.

Yazarın bu amaçla ulaştığı, “muhtemel olarak süresinden önce açılmış ve okunmuş” belgeler, Atatürk ve çevresindekilere ağır yergilerle birlikte, bu açıdan, dönemle ilgili mühim bilgiler de içermektedir. Ona göre titiz bir ayıklama sonunda bazı gerçeklere ulaşılabilir. Ancak dönemin kalem ustaları, işi resmi ideoloji ile karşı düşüncelerin çekişme noktasına çekecekler ve Tütengil kendisini girmeyi hiç düşünmediği bir siyasi kavganın içinde bulacaktır.

Tütengil'in aktarışıyla, Rıza Nur'un yazdıkları başlıca şu görüşleri içeriyordu: Türkiye'nin yeni baştan kurulması, Mustafa Kemal Paşa'nın düşürölmüş ve cezalandırılması, Meclis'in ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın feshi, Vekiller Heyeti'nin tutuklanması.

Rıza Nur ayrıca, Atatürk'e karşı düşüncede olanlarla birlikte “Altın Dağ” adlı ilmi ve edebi bir cemiyetin kurulmasını istiyordu. Bunun için belirlediği kişiler şunlardı: Mehmed Ali (Ayni), Mükrimin Halil (Yinanç), Zeki Velidi (Togan), Doktor Süheyl (Ünver), Fikret Çeltikçi, Nihal (Atsız), Ağaoğlu Ahmet, Hâmid Zübeyr (Ko-

4 Tanpınar'ın ölümünden 39 yıl sonra bir araya getirilen yazılar şunlardı: “Suçüstü”, *Cumhuriyet* gazetesi, 14 Haziran 1960; “Yakın tarihimize üzerine dikkatler”, *Cumhuriyet* gazetesi, 21 Temmuz 1960; “İçtimai cürüm ve insan adaleti”, *Cumhuriyet* gazetesi, 19 Ağustos 1960; “Hatıra ve düşünceler”, *Ulus* gazetesi, 15 Ekim 1960. Bkz. Tanpınar (2001), *Mücevherlerin Sırrı*, Hazırlayanlar: İlyas Dirin - Turgay Anar - Şaban Özdemir, İstanbul: YKY, s. 104-126.

Seyyit Nezir *Aydınlık Kitap'ta* bu yazıları tartışmaya açtığında kendisine şunları yazmışım: “Tanpınar'ın bir yazar, bir şair, bir düşünce adamı olarak yönetimlerle karşı karşıya gelmeleri olmuştu. Ölümünden sonra bu çatışmaları gösteren yazıları önce yok sayıldı. Eleştirilerimizle o yazılar kitaplarında yer almaya başlayınca bu kez yönetimi savunanlarca sureti haktan bir görünümle anısı ağır söylemlerle gölgelenmek istendi. Ne yazık ki yazarlar bunları susarak, bir bölümü de bu durumlarda her zaman yapıldığı gibi destekleyerek izlediler. Konuya el attığımız için sizi kutluyor ve bir yazar olarak bu sebeple teşekkürlerimi sunuyorum.” Fakat söz konusu yayında da Seyyit Nezir'in aydınlığa çıkardığı yukarıdaki yazının atlanmış olduğunu görüyorduk.

şay), Vâlâ Nurettin (Vâ-Nû), Nâzım Hikmet (Ran), Peyami Safa, Reşat Nuri (Güntekin), Kutsi (Tecer), Rahmetî (Arat), Aziz (Şevket Aziz Kansu), Robert Kolej'den Hüseyin.

Fakat padişahçılar, “Sevr’e imza koyan ve bunu ödemek zorunda kalan İtilâfçılar, Enver Paşa yanlısı İttihadçılar ve Birinci Meclisin, –İnönü’nün deyimiyile– “destan kahramanları” önde olmak üzere, Mustafa Kemal’i devre dışı bırakmak isteyen başka güçler de vardır.”

Şimdi de yeni Türkiye Cumhuriyeti ve kurucuları üzerine görüşleri dolayısıyla ve “Science Sociale”ci (Sosyal Bilimci) Prens Sabahattin’in “Adem-i merkezîyetçi” ve liberal sosyal görüşlerinin yakın izleyicisi Prens Lütfullah ve Tütengil’in *Prens Lütfullah Dosyası* üzerine eğilelim.

Tütengil, bir buluşmada, Prens’e şu soruyu soruyor: “Mustafa Kemal ve eseri olan Cumhuriyet hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Prens Lütfullah’ın yanıtı şöyledir:

Bir rejimin yerine bir başkasını koymak değişiklik değildir; nitekim, doğmak olmadığı gibi, dirilmek de değildir bu.

Bir devletin başında, adına hükümdar ya da cumhurbaşkanı denilen bir kişinin bulunması, kitlenin karakterine ve oluşumuna sıkı sıkıya bağlı olanı değiştiremez... İktidara yükselenler, genellikle kendilerinden öncekilerin düşünüş ve tutumlarının tohumlarını içlerinde taşırlar...

Bu koşullar altında, aslında, bir görüşten başka bir şey olmayan politik rejim, ağırlığı olan bir geçmişi, önceden tasarlanmış köklü değişiklikleri sağlamak için, nasıl ortadan kaldıracaktır; hele bu geçmiş, yüzlerce yılın belirli etkenlerinden oluşmuşsa?⁵

Bu nokta aydınlığa kavuştuktan sonra, gelelim şimdi Mustafa Kemal’in doğuşuna.

Önce bu doğuşun birtakım yorumlara ihtiyacı yok gibidir. Çünkü sarsıcı ve ağırlığını duyurucudur...

Ölçüp biçmeyi deneyeceğim insan, bana kalırsa, ne üstün bir yara-

5 Prens Sabahattin de İttihat ve Terakkicilere şöyle demişti: “Kökü daha derinde olan kötülüğü teşhis edemediğiniz gibi, devasını da bulmuş değilsiniz. Kendi öğretinizi uygulayarak hiçbir zaman memleketi hızla yuvarlanmakta olduğu uçuruma düşmekten kurtaramazsınız.” Bkz. Tütengil, Cavit Orhan - Günyol, Vedat (1977), *Prens Lütfullah Dosyası*, İstanbul: Çan, s. 22.

tıktır, ne de bir dâhi. Düpedüz bir insandır – bereket versin ki öyledir, bu da yeter zaten. Çünkü, uzun boylu hazırlanmış kuramlara, üzerinde iyiden iyiye düşünülmüş ve özenle kotarılmış öğretilere sarılmayan üstün bir eylem adamıdır o...

Yaratıcı sıfatını kendine yakıştırmasına rağmen –ki çok insanca bir şeydir bu– bir yaratıcı değildir o. Çünkü düşünce, öğreti, politik kavram ve gelenek olarak elde etmek istediği ne varsa hepsi çoktan beri başka yerlerde gerçekleşmiştir. Bunlar elinin altında olan şeylerdir...

Mustafa Kemal bir yaratıcı değilse de, buna karşılık gözü pek bir ithalci. Birtakım fırsatlar yaratmak ister gibi görünmez. Ama önüne fırsat çıktı mı da amacının başarısı için tepe tepe yararlanırdı ondan.

Gördüğünü tam görür. Hareketleri dengelidir. Kendine olan fazla güveni, hareketlerini bazen yörüngesinden saptırırsa da, atışı boşa gitmez. Çünkü, uzaklığı uzmanca hesaplamıştır.

Mustafa Kemal, ulusu yok olmaktan kurtardı önce. Sonra onu, ilerleme yoluna sokmak amacıyla tedbirler aldı. Bunlarla ilgili eylem planı şaşılacak ölçüde dengeli bir pozitivistten esinlendi...

Mustafa Kemal uyanık bir insan olarak ortaya konan dilemmayı her yanı ile ölçüp biçiyor ve derin bir nefes alarak görüyor ki, düşman kampın diplomatları, Yunan ordusuna, Türklerin haklı ulusal özlemlerini (ki M. Kemal bu özlemlerin gerçek yaratıcısıdır) yok etme görevini yüklemekle, kendilerine zamanla pahalıya mal olacak büyük bir taktik hatası yapmışlardır. Daha önce padişahın delegelerine Sevr Antlaşması'nı imzalatıran korkunç ve acımasız düşmanların kalın zırhlarının püf noktası buradadır. Mustafa Kemal kendisi için bulunmaz bir nimet olan bu çatlağı görüyor. Uluslararası başka etkenlerin ufukta kendi lehine uç verdiğini de görüyor: Amansız düşmanı olan Yunanistan'ın genişlemesini iyi gözle karşılamayan İtalya'nın çekilişi, bu serüvene istemeye istemeye katılmış olan Fransa'nın, bir de o dönemde tam bir bozgun halinde bulunan Rusya'nın duraklamaları. Mustafa Kemal fırsatı kaçırmıyor, çağdaş zamanların gerçek Aster'i olarak; büyük ihtiraslar taşıyan, üstelik Birleşik Güçlerin askerî temsilcisi, küstah düşmana karşı okunu yöneltiyor, yere seriyor, bir daha ayağa kalkmamacasına perişan ediyor onu... Bu zafer aynı zamanda Mustafa Kemal'in kendi kişisel zaferidir; geçici olaylara kapılmadan

her şeyi inceden inceye yargılayan o kendine özgü niteliği, aynı zamanda tuttuğunu koparan olağanüstü diretişi sayesinde elde ettiği bir zafer...

Mustafa Kemal'in askerî zaferi büyük bir yıldız aydınlığı ile karşımızdadır. Bu ona bir atlama tahtası işlevini görecektir ve engelleri aşmasında ona atılım gücü sağlayacaktır...

Pratik bir insan olarak, dünya kadar eski olan ve onları eskiden kullanan, bugün de kullanagelenlerin dağılıp toz olmalarını önleyemeyen araçları kullanıyor. Cumhuriyet, kadının özgürleşmesi, erkekler için şapka, kadınların peçeden kurtulması ve hattâ fahişelik (neredeyse kutsal fahişelik diyecektim, çünkü bunlar Batı törelerinin bir parçasıdır), son olarak da Latin harfleri...

Ama bütün bu eskilikler yeni bir şeydir... Bu, birçok insan için, kitleyi oluşturan şu dik kafalı, gerici ya da korkak insanlar için adeta canavarlık sayılabilen, beklenmedik bir şeydir.

İşte çoktan tarihe mal olmuş bu insan böyle görünüyör bana. Tarihte, o elbette, yeni Türkiye'nin kurucusu olarak görünecektir, tıpkı Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Osman I gibi.

Mustafa Kemal'in eserine gelince; politik vb. kurumların uluslararası hazinesinden alınan çeşitli öğeler, ülkenin kurtuluşunu sağlamaya elverişli gerçek bir evrim basamağı oluşturmaktan uzaktırlar: Bunlar, daha çok, ilerlemenin dışsal ve yüzeysel belirtileridir. Ekonomi alanında para, serveti temsil eden bir işarettir; bu servet sağlam temellere dayandığı sürece, herhangi bir nedenden ötürü simgesi kaybolursa bile değerlerini korur yine de.

Bütün bu ithal maddeleri, bir güven dayanağı olabilseydi, o zaman, Eski Yunanistan'ın çöküşünü, giderek de ortadan kalkışını nasıl açıklayabilirdik? O Yunanistan ki, soldan sağdan en değişik biçimleriyle demokrasinin beşiği idi; saç baş açık kadınları, başlarında fes veya sarıktan başka şeyler taşıyan erkekleri ile bilim, edebiyat, sanat, güzel sanatlar vb. bütün alanlarda dikkate değer, şaşılmalı bir kafa kültürüne sahipti...

Şunu da eklemek isterim ki, cumhuriyetle yönetilen bir ülkede, vergileme alanında en çeşitli haksızlıklar yapılabildiği gibi, monarşik bir rejimde en geniş bir liberalizm örneği verilebilir.

Böylece, bana kalırsa, fes giyiyor diye birisinin başını kesmek, şapka giyiyor diye bir başkasını taşlamak tamamıyla aynı yola çıkar...

Bir Cumhuriyet rejiminde, keyfi bir yoldan konulan bir vergiyi ödemedi ya da ödeyemedi diye bir adamı bunaltıcı angaryalara mahkûm etmek ya da uzak bir yere sürmek, gemi azyıya almış bir otokraside uygulanan zalimce bir vergileme ile birdir...

Daha önce de söylediğim gibi, biçim hiçbir zaman özü değiştirmez. Bu öz, hastalığını aldatıcı, dolayısıyla de tehlikeli bir canlılık görünümünü altında saklar...

Mustafa Kemal'in en büyük değeri, eylemindedir. O dinamik eylem ki, yükseltilecek yapının temellerini atmak için alanı temizleme, ölçüp biçme ve böylece verimli bir çalışmaya başlama olanağı sağlamıştır.

Şunu da sevinçle eklemeliyim ki, güçlü bir çaba ve uyanıklıkla başardığı bu güzel işte, hiç kimse ondan daha iyisini yapamaz ya da onun düzeyine varamazdı.

Mustafa Kemal'e yalnız Türklerin değil, bütün ulusların da minnet duymaları gerekir. Çünkü, unutmamalı ki, yenilenmiş ve canlandırılmış bir Türkiye, insan topluluğu için bir ilerleme, bir refah ve barış etkeni olabilir...

Tam bir nesnellik ve açık gerçek adına niçin düpedüz söyleyelim, Türkiye'de kurulan Cumhuriyet'in, isimden başka bir şey olmadığını? Bu cumhuriyet gerçek bir otokrasie benziyordu, garip biçimde. Getirilen özgürlükler hiç de adlarına lâyık değildiler.

Bunlar daha çok bir tek adamın verebileceği lütuftular. Bu özgürlükler halk tarafından kazanılmadığı gibi, anlaşılmamıştı da. Bunun içindir ki, Cumhuriyet ve onun uzantıları gerçekte yoktular.

Bu bölümü bitirirken şunu demek isterim ki, Mustafa Kemal'in eylemi (ki onsuz hiçbir şey ciddi olarak gerçekleştirilemezdi bu ülkede) kaçınılmaz bir şeydi. Bu eylem, nicedir vaadlerle dolu, etkilerinde canlı ve bereketlidir. İçerideki bazı işaretler açıkça gösteriyor bunu. Ama bir başlangıçtır bu, bir son değildir ve çözümleme yöntemi dışında kalamıyacak bir gerçektir.⁶

Prens Lütfullah'ın ağabeyi, Prens Sabahattin'in Le Play'den yola çıkarak söyledikleri ise, kısaca şöyledir:

Bir ülkenin yükselme ve ilerlemesi, onda yaşayan bireylerin çalışmalarının toplamıdır. "Yetki dağılımı"ndan (Décentralisation admi-

6 Tütengil - Günyol, *agy.*, s. 20-33.

nistrative - sorumluluk dağılımı) yoksun bir yönetim biçimi ise, bir ulusta varlığı en gerekli özel girişimciliği kurutacağı gibi, uygarlığın gereksinmelerini en iyi kavramış olanların çalışmalarını da sonuçsuzlaştırır. Bireyleri, gereksinimleri anlama ve görme gücü olmayan “merkez”in buyruk ve isteklerine boyun eğmek zorunda bırakır. Bugünkü düşüş ve alçalıştan bizi kurtaracak, insanımızdaki yetenek ve ülkedeki eğilime yakışır bir gelişmeye yükseltecek ve ulaştıracak tek yol, yönetim biçimimizi, hiç yönetmemekle taçlandırmaktır.⁷

Bununla birlikte, Yeni Türk Devleti, “İttihat ve Terakki” düşünürü Ziya Gökalp’ın Durkheim’ci görüşlerinden hız alır ve “Sosyal bilimci” Prens Sabahattin’in liberal düşünceleri, Sevr parçalanışını yeni aşmış, Hürriyet ve İtilâf Fırkası deneyimini yaşamış Türkiye Cumhuriyeti’nde yankısız kalır. “İttihat ve Terakki”ci görüşler yeni rejime daha yakındır. Prens Sabahattin, “Hanedan” bağı ve İngiltere örneğine yakınlığı dolayısı ile de kaygı uyandırır.

Kendisini İslam dünyasının bir elçisi gibi sunan, bu sıfatla Mehmet Akif’in Taceddin Mahallesi’ndeki evine de sık sık gelen ve şairin adresini haberleşme işlerinde kullanan İngiliz casusu Mustafa Sagır olayını unutmayalım.⁸

Mustafa Kemal, Çanakkale’de ünlü direnişiyle müttefik gemilerinin deniz yoluyla Çar yönetimine ulaştırmayı düşündükleri yardımın ve güçlerin Karadeniz’e geçişlerini önlemiş, sonuç olarak da bu ülkede devrimcilerin zaferi ile birlikte, Doğu Anadolu’daki istilâcı güçlerin geri çekilmelerini sağlayarak buradaki Ermeni genişlemesini önlemiş; istilâcı Avrupa’yı sonunda karşı durduğu Sovyet gücü ile uzlaşmak zorunda bırakmıştı. 1920-23 yıllarında da, Kilikya’da Fransa korumasında bir küçük Ermenistan kurulması hayalini bozmuş; Anadolu’da Yunan yürüyüşünü durdurmuş; Sevr’in yerini alan Lozan Antlaşması ile Anadolu’da bir “Armenia” tasarısını tarihe gömmüş; mübadele yoluyla Rumları İstanbul’dan göçmeye zorlamıştı.⁹ Kürt eylemlerini durdurmuş; İskenderun’u yeni Türkiye Cumhuriyeti’ne katarak, Fransa ve

7 M. Sabahaddin (1324/1908), *Teşebbüs-i şahsi ve tevsi-i me’zâniyyet hakkında bir izah*, Derleyen: Satvet Lütfi, İstanbul: Dersaadet.

8 Yıldırım, Tahsin - Özdemir, Şaban (2008), *Mehmed Akif’i Anlamak*, İstanbul: Yağmur, s. 198.

9 Reinach, Salomon (1930), *Orpheus*, Paris, s. 606-608.